

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<https://hdl.handle.net/2066/231831>

Please be advised that this information was generated on 2021-10-20 and may be subject to change.

Nederlandse politiek

De Politieke Oriëntatie van Nederlandse Gemeenten, 2021

Samenvatting

Dit onderzoek brengt in kaart hoe Nederlandse gemeentes langs de gebruikelijke links-rechtsverdeling en progressief-conservatiefverdeling verdeeld zijn in hun stemgedrag. We gebruiken daarvoor de uitslagen voor de Tweede Kamerverkiezingen 2021 en de plaatsing van politieke partijen in het *Kieskompas*. We maken ook een vergelijking met stemgedrag in 2017.

Vergeleken met 2017 zijn Nederlandse kiezers beduidend naar links getrokken. Opvallend is hoe regionaal die trend is: de trek naar links is vooral in de Randstadprovincies te zien.

Nederlandse kiezers zijn ook progressiever geworden. Die trend is zichtbaar in het hele land, maar minder in Noordoost-Nederland en langs de Duitse grens.

Amsterdam neemt de positie van meest links stemmende Nederlandse gemeente over van het Groningse Pekela. Urk neemt de positie van meest rechtse gemeente over van het Noord-Hollandse Laren. Beide veranderingen tonen aan dat er in 2021 meer samenhang bestaat tussen rechts en conservatisme en tussen links en progressivisme dan het geval was in 2017.

Amsterdam en Urk blijven respectievelijk de meest progressieve en meest conservatieve gemeente van Nederland. Pekela (Groningen) en Rozendaal (Gelderland) zijn respectievelijk het meest links-conservatief en rechts-progressief.

1 Inleiding

Er bestaat een wat onduidelijk en wellicht misleidend beeld van de politieke oriëntatie van individuele Nederlandse gemeenten. Gedurende verkiezingen, en ook na de verkiezingen, worden kaarten van Nederland gepubliceerd met de verkiezingsuitslagen per gemeente, welke worden ingekleurd naar de kleur van de winnende partij. Waar dit laat zien welke partij per gemeente de grootste is geworden, schieten dit soort kaarten tekort om de politieke oriëntatie van Nederlandse gemeenten af te beelden, omdat de kleur van de grootste partij in een bepaalde gemeente niet geheel indicatief is van het algemene stemgedrag in die gemeente. Dit onderzoek brengt in kaart hoe Nederlandse gemeentes langs een sociaaleconomische (links-rechts) en sociaalculturele dimensie (progressief-conservatief) verdeeld zijn.

Maatschappelijk heeft dit onderzoek het doel om beter inzicht te bieden in hoe gemeenten stemmen dan tot nu toe gebeurt. Wetenschappelijk biedt dit onderzoek een dataset met classificaties van Nederlandse gemeenten naar hun sociaaleconomische en sociaalculturele politieke oriëntatie.

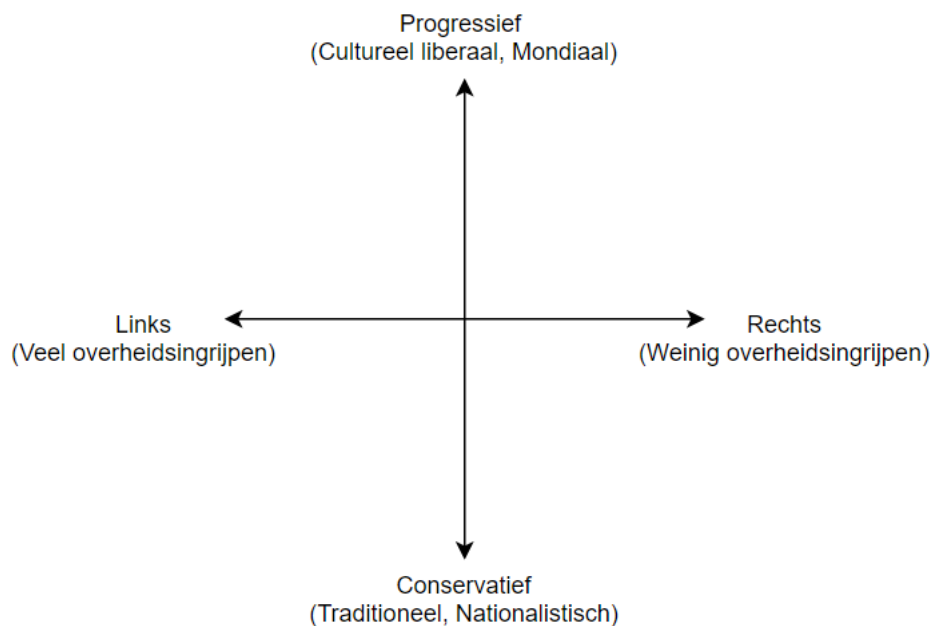
Dit onderzoek is als volgt opgedeeld. De volgende paragraaf zet de methodologie uiteen. Paragraaf 3 geeft inzicht in Nederlandse gemeentelijke politieke oriëntaties langs de dimensies links-rechts en progressief-conservatief. Paragraaf 4 concludeert en noemt beperkingen. In de bijlage verwijs ik naar een openbare dataset waarin alle cijfers achter het onderzoek zijn weergegeven (en welke onderzoekers voor toekomstig onderzoek kunnen gebruiken).

2 Methodologie

2.1 Onderliggend model

Voor dit onderzoek maken we gebruik van een ruimtelijk model zoals gebruikt door het *Kieskompas*. Dit ruimtelijk model plaatst partijen en kiezers op een tweedimensionele schaal op basis van een sociaaleconomische dimensie en een sociaalculturele dimensie. De sociaaleconomische dimensie onderscheidt partijen die staan voor meer overheidsingrijpen in de economie (links) van partijen die minder overheidsingrijpen in de economie voorstaan (rechts). De culturele dimensie onderscheidt traditionelere en nationalistischere partijen van progressievere en meer mondiaal georiënteerde partijen. Tezamen zijn de twee dimensies te schetsen in een ruimtelijk model (Figuur 2.1).

Figuur 2.1 Het tweedimensioneel ruimtelijk model

2.2 Procedure

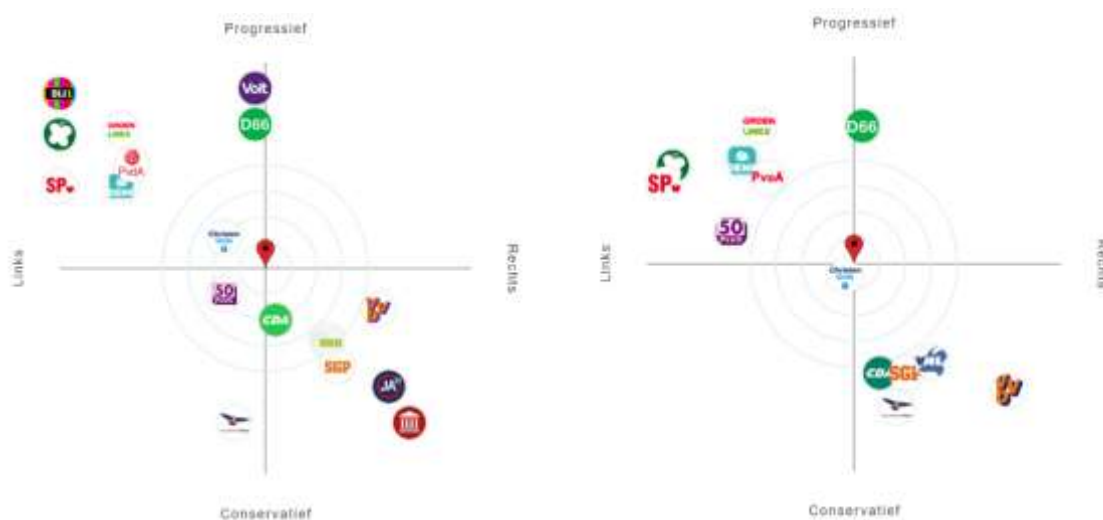
Dit onderzoek plaatst de politieke oriëntatie van alle Nederlandse gemeenten binnen dit ruimtelijk model. Daarbij richt het onderzoek zich op de *gemiddelde stemmer* voor elke gemeente.

In dit onderzoek worden eerst gegevens verzameld over de positionering van politieke partijen binnen het tweedimensionele model. Dat doen wij op basis van de modellen van het *Kieskompas*. Vervolgens worden per gemeente de stemdata verzameld. We berekenen als laatste per gemeente de 'gemiddelde stem', wat het gewogen gemiddelde is van de sociaaleconomische en sociaalculturele politieke oriëntatie van partijen naar rato van hun behaalde stemmen in de gemeente.

2.3 Plaatsing van de politieke partijen

Eerst werd data verzameld over de plaatsing van de Nederlandse politieke partijen binnen het ruimtelijk model. Hierbij werd gebruik gemaakt van de figuur van het Kieskompas (Figuur 2.2 hieronder, verwijzing in de ondertekst). Het Kieskompas bepaalt de positionering van politieke partijen op basis van 30 sociaaleconomische en sociaalculturele stellingen. De positionering van partijen verschilt licht tussen 2017 en 2021, waarbij vooral de electorale verschuivingen van 50PLUS en de VVD opvallen, al zijn vrijwel alle partijen licht naar links opgeschoven en ook progressiever geworden.

Figuur 2.2 De tweedimensioneel ruimtelijk modellen van Kieskompas in 2021 (links) en 2017 (rechts)

Noot: Het linkermodel is afkomstig van Kieskompas (2021)¹. Het rechter model is afkomstig van Kieskompas (2017)².

De ruimtelijke indeling van Kieskompas werd geconverteerd naar een schaal van 0 tot 100. Bijvoorbeeld: de VVD staat in de einduitslag van het Kieskompas, vanaf rechts bekeken, op 22,5% van de links-rechtslijn. De VVD krijgt daarom een score van 22,5 (van de 100) op de sociaaleconomische dimensie (links-rechts) toegewezen. Op dezelfde wijze wordt de score op de sociaalculturele dimensie berekend, en dit doen we voor alle partijen (zie tabel 2.1 op de volgende pagina).

Onze berekening van de classificaties van politieke partijen wijkt in beperkte mate af van de berekening van het Kieskompas. Het Kieskompas neemt namelijk stellingen waar partijen laten weten 'geen mening' over te hebben niet mee in de positionering van partijen in het ruimtelijk model, wat de uitkomsten licht vertekent wanneer dit wel belangrijke stellingen zijn. Wij rekenen deze antwoorden om tot 'neutraal' en wegen deze wel mee in de eindclassificatie. Dit heeft enkel voor de positie van 50PLUS in 2017 kleine gevolgen.

Alle partijen die zetels hebben behaald in 2021 waren opgenomen in het model van Kieskompas. Dat was echter niet zo in 2017: toen ontbrak Forum voor Democratie in het ruimtelijk model. Om vertekening van de vergelijking tussen de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 en 2021 te voorkomen, modelleren we Forum voor Democratie wel mee voor 2017. Wij nemen hiervoor hun positionering binnen het ruimtelijk model in 2021 over voor het model in 2017.

¹ Kieskompas (2021). *Geen titel*. <https://tweedekamer2021.kieskompas.nl/nl/results/compass>

² Kieskompas (2017). *Geen titel*. <https://tweedekamer2017.kieskompas.nl/nl/results/compass>

Tabel 2.1 Plaatsing van partijen op de economische en culturele dimensie, 2017 en 2021

Partij	Links, 2017	Links, 2021	Progressief, 2017	Progressief, 2021
50PLUS	77,08	60,00	56,94	43,75
BBB	n.v.t.	35,00	n.v.t.	32,50
BIJ1	n.v.t.	100	n.v.t.	92,50
CDA	43,75	47,50	23,61	37,50
CU	52,08	60,00	47,22	57,50
D66	47,92	52,50	83,33	85,00
DENK	77,08	85,00	75,00	70,00
FvD	15,00*	15,00	12,50*	12,50
GL	72,92	85,00	83,33	83,75
JA21	n.v.t.	20,00	n.v.t.	21,25
PvdA	70,83	82,50	70,83	75,00
PvdD	93,75	100	73,61	82,50
PVV	39,58	57,50	15,28	12,50
SGP	37,50	32,50	23,61	26,25
SP	95,83	100	69,44	70,00
Volt	n.v.t.	52,50	n.v.t.	93,75
VVD	12,5	22,5	19,44	40,00

2.4 Verzameling van verkiezingsdata

Vervolgens werden per gemeente de verkiezingsuitslagen verzameld. Hiervoor werden de *Dataset Verkiezingsuitslag Tweede Kamer 2017*³ en de *Dataset Verkiezingsuitslag Tweede Kamer 2021*⁴ van de Kiesraad gebruikt. Daarvoor zijn enkele correcties gemaakt: in het geval van Boxmeer was in 2017 de verkeerde uitslag vastgesteld⁵, en dat is gecorrigeerd – niet de door de Kiesraad vastgestelde (definitieve) uitslag, maar de uitslag vastgesteld door de gemeente is daar gebruikt. Op deze manier kon de gemeente beter geplaatst worden.

De stemtotalen van de partijen die door het Kieskompas gepositioneerd werden in haar ruimtelijk model werden opgeteld. Blanco stemmen werden daarbij niet meegerekend, en ook stemmen op partijen die geen zetels hebben behaald werden niet meegerekend, omdat hun positionering in het ruimtelijk model niet kon worden bepaald. In totaal konden voor dit onderzoek 98,45% (2017) en 98,01% (2021) van de stemmen worden meegenomen voor de eindberekening. Stempercentages van de partijen werden hiervoor gecorrigeerd.

³ Kiesraad (2017). *Dataset Verkiezingsuitslag Tweede Kamer 2017*. <https://data.overheid.nl/dataset/verkiezingsuitslag-tweede-kamer-2017>

⁴ Kiesraad (2021). *Dataset Verkiezingsuitslag Tweede Kamer 2021*. <https://data.overheid.nl/dataset/verkiezingsuitslag-tweede-kamer-2021>

⁵ De Gelderlander (6 juni 2007). *7.600 stemmen in Boxmeer niet meegenomen in uitslag verkiezingen*.

<https://www.gelderlander.nl/boxmeer/7-600-stemmen-in-boxmeer-niet-meegenomen-in-uitslag-verkiezingen~a063ee9e/>

2.5 Analyse

Als laatste werd per gemeente de verkiezingsuitslag verbonden aan de classificatie van politieke partijen binnen het ruimtelijk model. Per gemeente werden de sociaaleconomische en sociaalculturele 'scores' van elke partij vermenigvuldigd met het door die partij behaalde stempercentage. Deze werden vervolgens bij elkaar opgeteld om tot de 'gemiddelde' politieke oriëntatie van stemmers binnen die gemeente te komen. Tabel 2.2 geeft een voorbeeld van hoe die berekening werkt.

Tabel 2.2 Voorbeeldberekening politieke oriëntatie gemeente (voorbeeld: Amsterdam, 2021)

Partij	Stemtotaal	%	Links	Progressief	Gew. Links	Gew. Prog.
D66	99.649	23,40	52,50	85,00	12,29	19,89
VVD	55.445	13,02	22,50	40,00	2,93	5,21
GL	44.907	10,55	85,00	83,75	8,96	8,83
PvdA	32.783	7,70	82,50	75,00	6,35	5,77
PvdD	30.880	7,25	100	82,50	7,25	5,98
DENK	29.384	6,90	85,00	70,00	5,87	4,83
Volt	25.988	6,10	52,50	93,75	3,20	5,72
BIJ1	25.563	6,00	100	92,50	6,00	5,55
PVV	22.180	5,21	57,50	12,50	3,00	0,93
SP	21.478	5,04	100	70,00	5,04	3,53
FvD	11.971	2,81	15,00	12,50	0,42	0,35
CDA	10.815	2,54	47,50	37,50	1,21	0,95
CU	6.214	1,46	60,00	57,50	0,88	0,84
JA21	5.282	1,24	20,00	21,25	0,25	0,26
50PLUS	2.355	0,55	60,00	43,75	0,33	0,24
SGP	586	0,14	32,50	26,25	0,04	0,04
BBB	343	0,08	35,00	32,50	0,03	0,03
Totaal		100,00			64,05	68,69

De resultaten kunnen het beste als percentage worden geïnterpreteerd. Dus voor het voorbeeld in tabel 2.2 geldt dat Amsterdamse stemmers gemiddeld 64,05% van rechts op de links-rechtslijn (de sociaaleconomische dimensie) te plaatsen zijn, en voor 68,69% van onder op de progressief-conservatieflijn (de sociaalculturele dimensie) te plaatsen zijn. Amsterdam is dus beduidend linkser en progressiever dan het politieke midden.

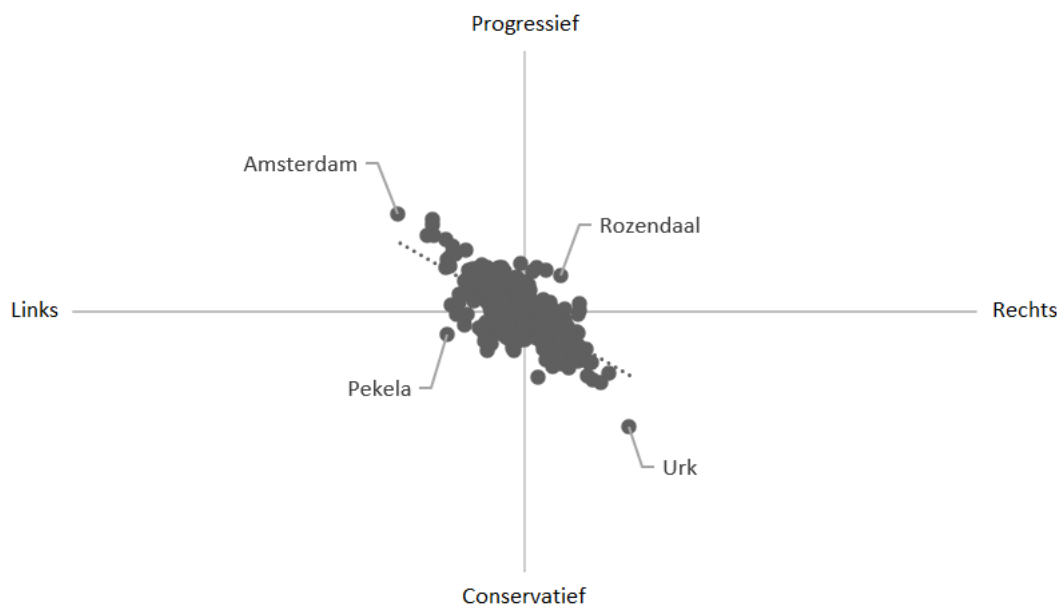
Deze berekening werd voor elke gemeente zo uitgevoerd, waarmee voor alle Nederlandse gemeenten de politieke oriëntatie werd achterhaald.

3 Resultaten

3.1 Algemene tendensen

Figuur 3.1 toont het stemgedrag van alle Nederlandse gemeenten in de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 in een ruimtelijk model. De meeste gemeentes liggen duidelijk op een lijn van links-progressief naar rechts-conservatief, waarop respectievelijk de gemeente Amsterdam (het meest links-progressief) en Urk (het meest rechts-conservatief) de extremen zijn. Dat gezegd hebbende, zijn er ook gemeenten die van die lijn afwijken en zich het beste laten classificeren als rechts-progressief – veelal rijkere gemeenten zoals Rozendaal en Laren – of links-conservatief – veelal gemeenten in Groningen, zoals Pekela.

Figuur 3.1 Het stemgedrag van alle Nederlandse gemeenten, 2021

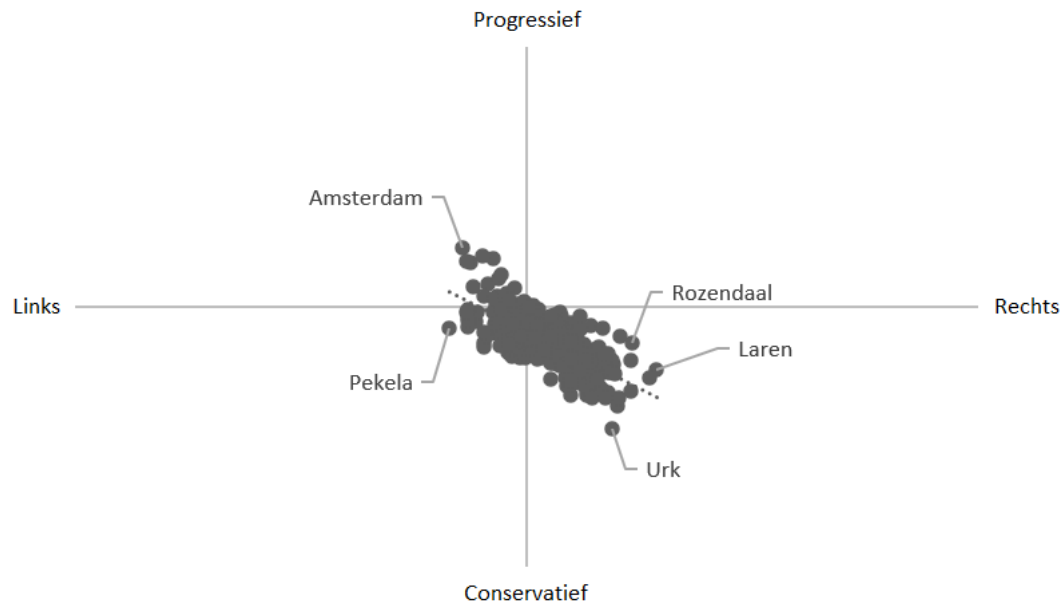

Die trendlijn, van progressief-links naar conservatief-rechts, bestond in 2017 ook al (zie figuur 3.2 op de volgende pagina). Dezelfde gemeenten die er dit jaar uitsprongen, sprongen er in 2017 ook al uit. De politieke oriëntaties van gemeenten lijken wel wat meer uit elkaar getrokken in 2021 dan in 2017, wat op polarisatie kan duiden.

Voorafvallend is dat tussen 2017 en 2021 Nederlandse kiezers beduidend linkser en progressiever zijn gaan stemmen. Dat is wellicht niet op eerste oogopslag aan de verkiezingsuitslagen af te lezen: immers hebben twee grotere linkse partijen verliezen geleden (GroenLinks verliest 6 zetels; de SP verliest er 5) en behoort Forum voor Democratie tot de grote winnaars (met 6 zetels winst). Die winsten en verliezen op partijniveau wegen echter niet op tegen het feit dat de VVD en PVV sociaaleconomisch naar links zijn geschoven, welke tezamen een-derde van de zetels in de kamer bezitten. Ook de meeste andere partijen zijn wat naar links getrokken (zie par. 2.3).

De beweging naar het links-progressieve vlak van veel politieke partijen heeft er echter niet toe geleid dat stemmers – over het algemeen – ter compensatie rechtser en conservatiever zijn gaan stemmen. Onduidelijk is nog of de kiezer met de politieke partijen is meebewogen, of dat politieke partijen hierin simpelweg reageren op een electorale beweging van de kiezer.

Figuur 3.2 Het stemgedrag van alle Nederlandse gemeenten, 2017

3.2 Nederlandse gemeenten tussen links en rechts

Tabel 3.1 hieronder toont de Nederlandse gemeenten met de gemiddeld meest linkse stemmers, en Tabel 3.2 toont de gemeenten met de meest rechtse stemmers, in zowel 2017 en 2021.

Amsterdam is tijdens de Tweede Kamerverkiezingen 2021 de meest links stemmende Nederlandse gemeente. De gemeente Amsterdam neemt dat stokje over van de gemeente Pekela, dat in 2017 nog de meest links stemmende Nederlandse gemeente is. De gemeente Urk had bij de Tweede Kamerverkiezingen 2021 gemiddeld de meest rechtse stemmers. De gemeente neemt die karakterisering over van de gemeente Laren (Noord-Holland).

Tabel 3.1 Top-3 Gemeenten met meest linkse stemmers, 2017 en 2021

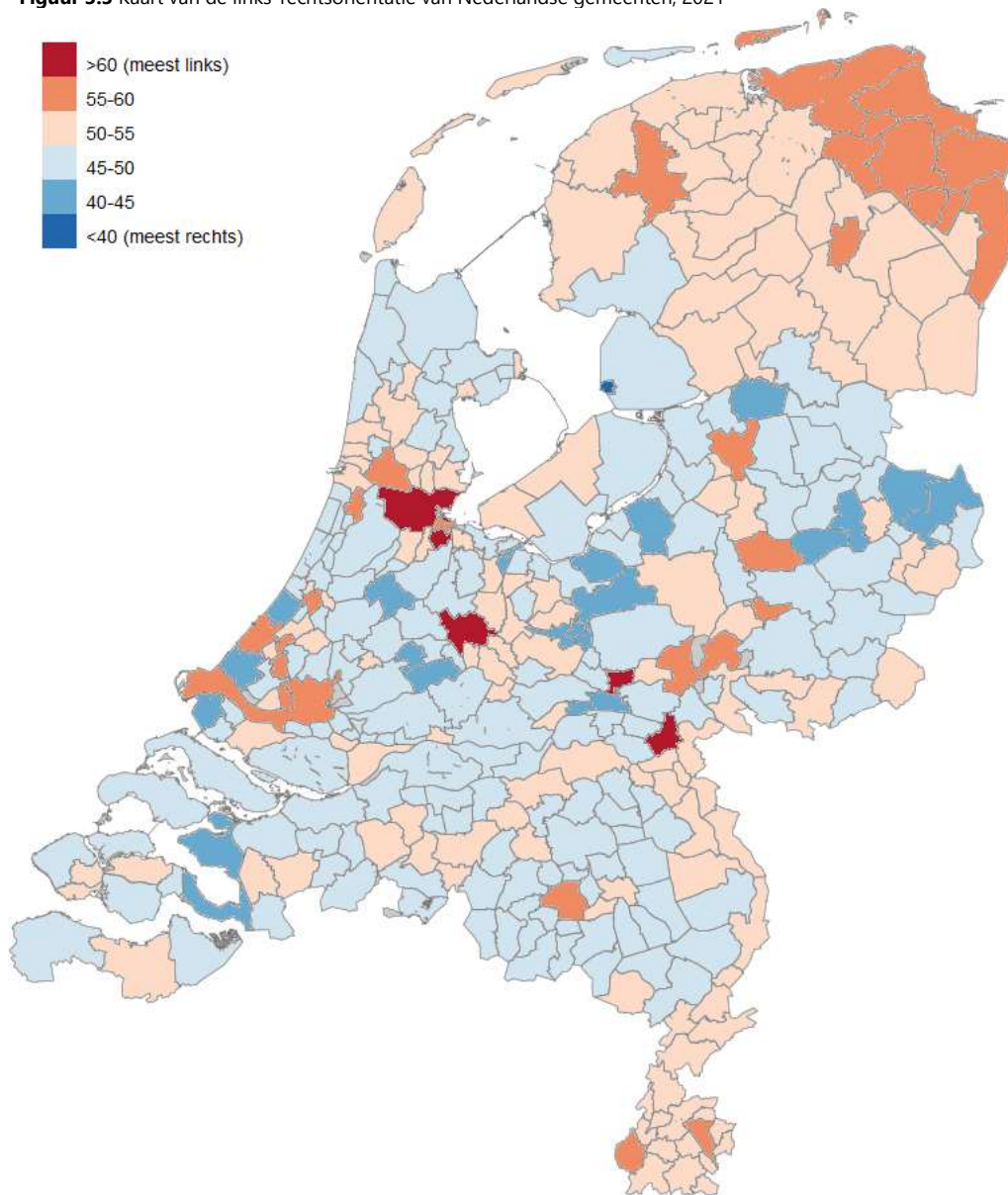
2021		2017			
1	Amsterdam	64,06	1	Pekela	58,51
2	Saba	63,23	2	Amsterdam	57,03
3	Nijmegen	60,74	3	Nijmegen	56,59

Tabel 3.2 Top-3 Gemeenten met meest rechtse stemmers, 2017 en 2021

2021		2017			
1	Urk	61,63	1	Laren	64,49
2	Renswoude	59,44	2	Wassenaar	63,74
3	Staphorst	58,54	3	Rozendaal	61,83

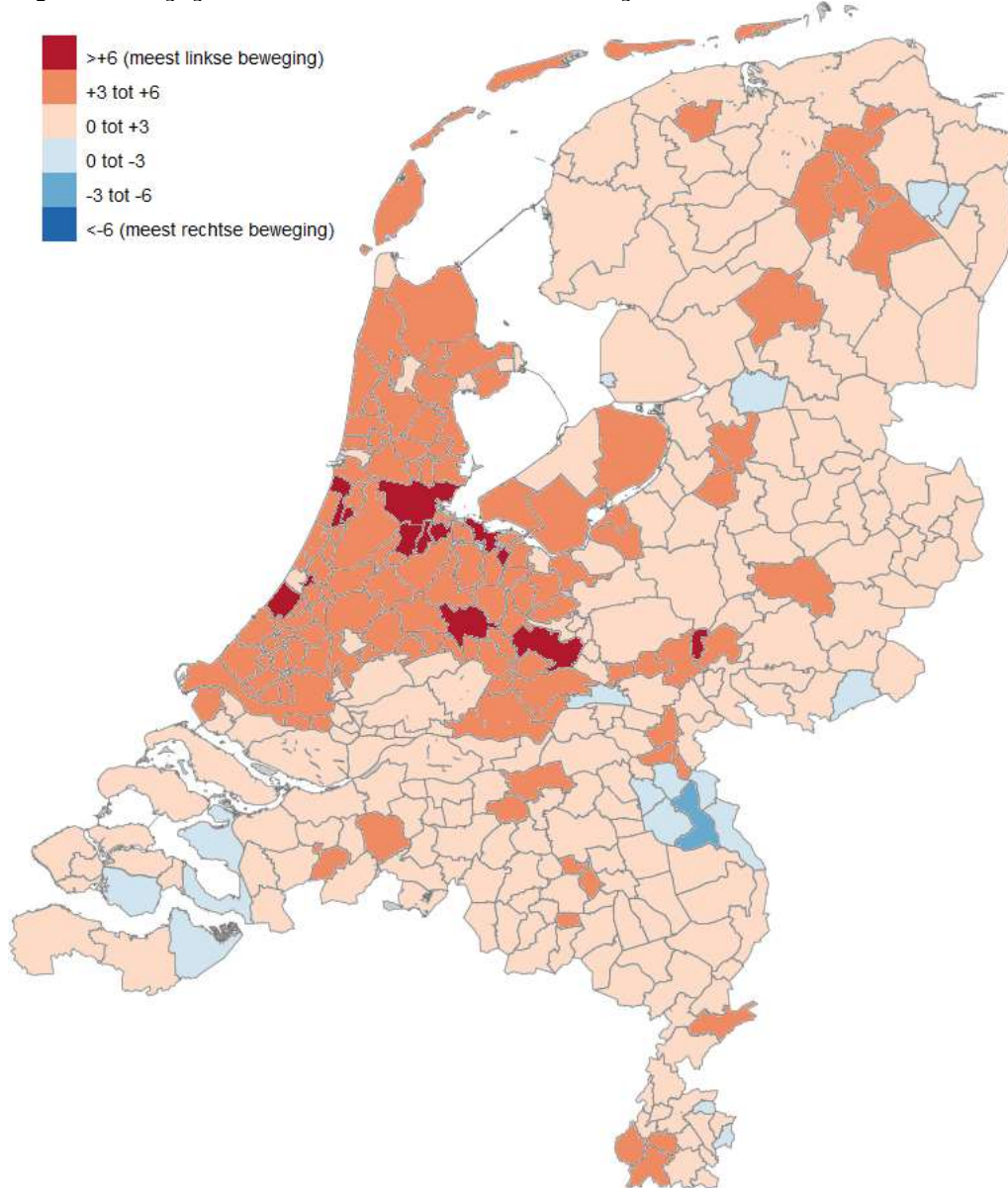
De figuren op de volgende twee pagina's laten op een kaart zien hoe links of rechts Nederlandse gemeenten gestemd hebben, en hoe dat ten opzichte van 2017 is veranderd.

Figuur 3.3 Kaart van de links-rechtsoriëntatie van Nederlandse gemeenten, 2021

Noot: op deze kaart zijn gemeenten met linkser georiënteerde kiezers rood gearceerd, en zijn gemeenten met rechter georiënteerde kiezers blauw gearceerd, met enkele kleuren daartussenin. De gebruikte schaal is de gemiddelde links-rechtsoriëntatie op een schaal van 0 (meest rechts) tot 100 (meest links).

Figuur 3.4 Bewegingen in de links-rechtsoriëntatie van Nederlandse gemeenten, 2017-2021

Noot: op deze kaart zijn gemeenten waarin de kiezers linkser zijn geworden rood gearceerd, en zijn gemeenten waarin de kiezers rechtser zijn geworden blauw gearceerd, met enkele kleuren daartussenin. De gebruikte schaal is de gemiddelde links-rechtsbeweging op een schaal van -100 (maximale beweging naar rechts) tot +100 (maximale beweging naar links).

De eerste kaart (figuur 3.3) laat zien dat de gemeenten met de gemiddeld meest linkse kiezers vooral te vinden zijn in de grote en middelgrote steden, in Noordoost-Nederland (vooral Groningen) en in Limburg (vooral Zuid-Limburg). De meest rechtse kiezers zijn vooral op het platteland te vinden. Dit stempatroon is algemeen bekend.

Opvallend zijn vooral de bewegingen die tussen 2017 en 2021 hebben plaatsgevonden. Hoewel Nederlandse kiezers als geheel naar links hebben bewogen, is sterk terug te zien dat het grootste deel van die trend heeft plaatsgevonden de Randstadprovincies en in de meest geurbaniseerde regio's van Nederland. In de periferie en op het platteland zijn stemmers ook naar links bewogen, maar in mindere mate.

3.3 Nederlandse gemeenten tussen progressief en conservatief

Tabel 3.3 hieronder toont de Nederlandse gemeenten met de gemiddeld meest progressieve stemmers, en Tabel 3.4 toont de gemeenten met de meest conservatieve stemmers, in zowel 2017 en 2021.

Anders dan in de sociaaleconomische dimensie, is er weinig beweging in de gemeenten die in de sociaalculturele dimensie in de top-3 van meest conservatieve of meest progressieve gemeenten staan. De meest progressieve gemeente in Nederland blijft Amsterdam, en ook Utrecht en Wageningen blijven in de top-3 meest progressieve gemeenten staan. Dat wil niet zeggen dat deze gemeenten niet in politieke oriëntatie zijn veranderd: stemgedrag was in 2021 beduidend progressiever. De gemeente Urk blijft de meest conservatieve gemeente van Nederland.

Tabel 3.3 Top-3 Gemeenten met meest progressieve stemmers, 2017 en 2021

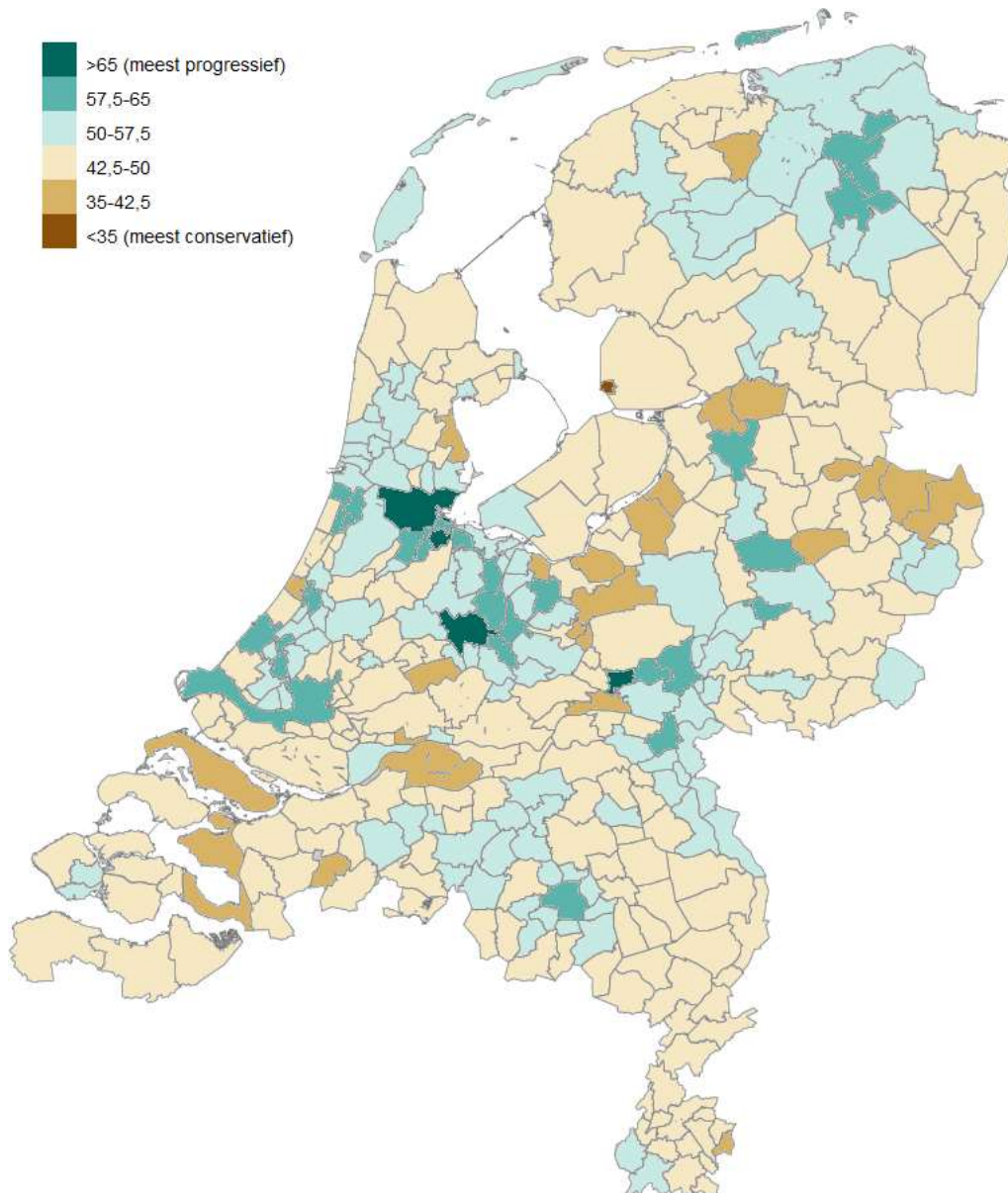
2021		2017	
1	Amsterdam 68,69	1	Amsterdam 61,17
2	Utrecht 67,61	2	Wageningen 59,61
3	Wageningen 66,61	3	Utrecht 59,27

Tabel 3.4 Top-3 Gemeenten met meest conservatieve stemmers, 2017 en 2021

2021		2017	
1	Urk 72,21	1	Urk 73,68
2	Staphorst 63,86	2	Renswoude 69,15
3	Reimerswaal 63,27	3	Tubbergen 67,76

De figuren op de volgende twee pagina's laten op een kaart zien hoe progressief of conservatief Nederlandse gemeenten gestemd hebben, en hoe dat ten opzichte van 2017 is veranderd.

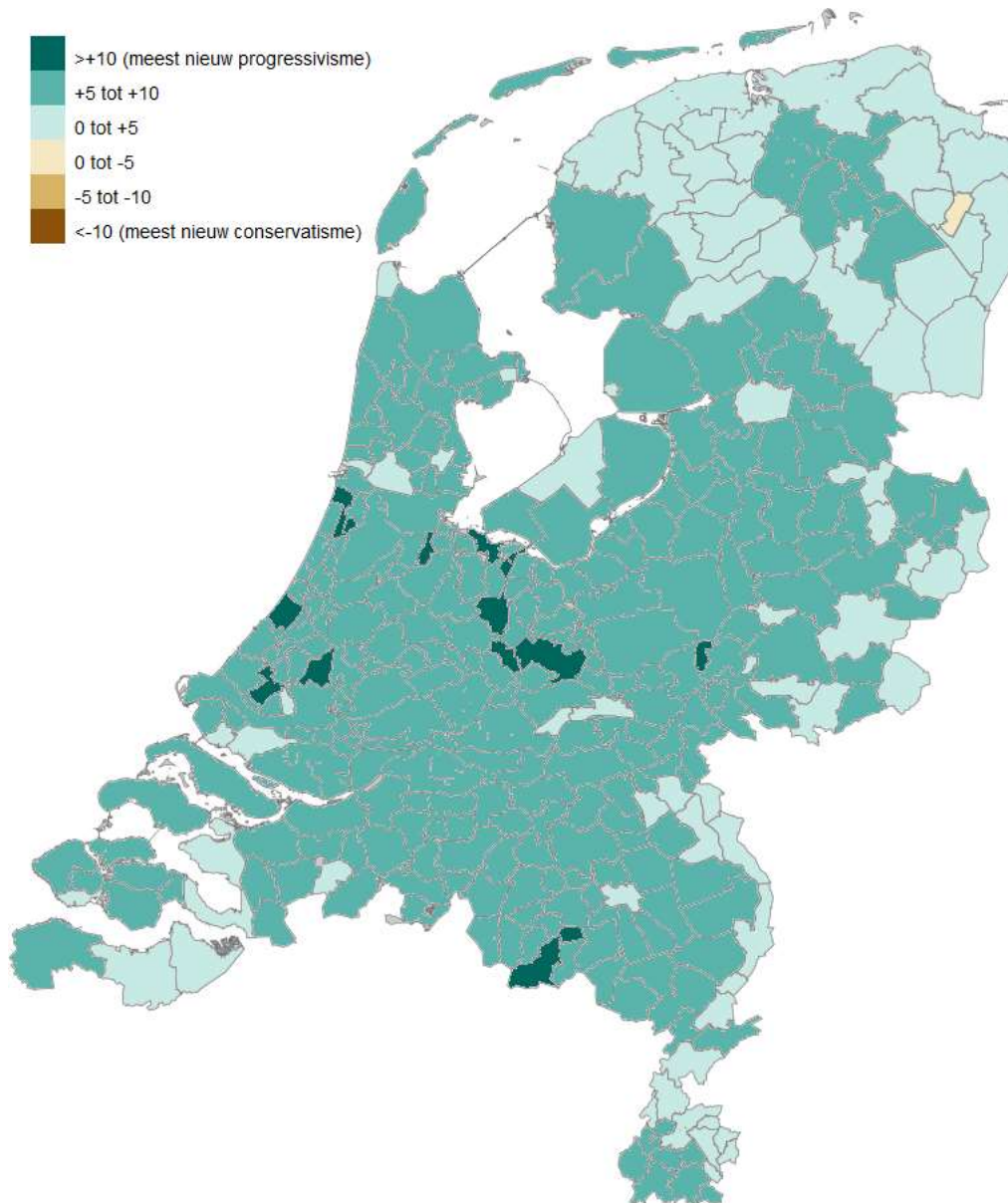
Figuur 3.5 Kaart van gemeenten naar progressiviteit en conservatisme, 2017 en 2021

Noot: op deze kaart zijn gemeenten met progressiever georiënteerde stemmers groen gearceerd, en zijn gemeenten met conservatiever georiënteerde stemmers oranje gearceerd, met enkele kleuren daartussenin. De gebruikte schaal is de gemiddelde progressief-conservatieforiëntatie op een schaal van 0 (meest conservatief) tot 100 (meest progressief).

De kaart van de progressiviteit en het conservatisme van Nederlandse gemeenten volgt bovenal de links-rechtsverhoudingen in die gemeenten, al wijken de linkse gemeenten in Noordoost-Nederland en in Limburg, welke juist conservatiever zijn, enigszins af van deze trend.

Figuur 3.6 Veranderingen in het progressivisme en conservatisme van Nederlandse gemeenten, 2017-2021

Noot: op deze kaart zijn gemeenten die progressiever zijn gaan stemmen groen gearceerd, en zijn gemeenten die conservatiever zijn gaan stemmen oranje gearceerd, met enkele kleuren daar tussenin. De gebruikte schaal is de gemiddelde progressief-conservatiefbeweging op een schaal van -100 (maximale beweging naar conservatieve partijen) tot +100 (maximale beweging naar progressieve partijen).

Het valt op dat de gemeenten langs de Duitse grens en in Noordoost-Nederland (met uitzondering van de stadsregio Groningen) minder zijn meegegaan in de progressivering van Nederland dan de rest van de Nederlandse gemeenten.

4 Conclusie en beperkingen

Dit onderzoek heeft in kaart gebracht hoe de Nederlandse gemeenten langs een sociaaleconomische dimensie (links-rechts) en langs een sociaalculturele dimensie (progressief-conservatief) verdeeld zijn in hun stemgedrag. Daarvoor is in dit onderzoek gebruik gemaakt van de uitslagen voor de Tweede Kamerverkiezingen 2021 en de plaatsing van politieke partijen in het Kieskompas. We hebben ook een vergelijking met stemgedrag in 2017 gemaakt.

Een aantal zaken vallen op. Ten eerste, en waarschijnlijk het meest opvallend: vergeleken met 2017 zijn Nederlandse kiezers beduidend naar links getrokken. Dat is wellicht niet op eerste blik aan de verkiezingsuitslagen af te lezen, maar bewegingen van politieke partijen hebben ervoor gezorgd dat Nederland beduidend linkser en progressiever is geworden sinds 2017.

Het valt ook op hoe regionaal die trend is. Hoewel vrijwel het hele land linkser is gaan stemmen, is de trek naar links veel sterker in de Randstadprovincies te zien. Nederlandse kiezers zijn ook progressiever geworden. Ook die trend is zichtbaar in het hele land, maar is minder terug te zien in Noordoost-Nederland en langs de Duitse grens.

Amsterdam neemt de positie van meest linkse Nederlandse gemeente over van het Groningse Pekela. Urk neemt de positie van meest rechtse gemeente over van het Noord-Hollandse Laren. Beide veranderingen tonen aan dat er in 2021 meer samenhang bestaat tussen rechts en conservatisme en tussen links en progressivisme dan het geval was in 2017. Amsterdam en Urk blijven respectievelijk de meest progressieve en meest conservatieve gemeente van Nederland; Pekela (Groningen) en Rozendaal (Gelderland) blijven respectievelijk het meest links-conservatief en rechts-progressief.

Er zijn een aantal beperkingen die expliciet benoemd dienen te worden. Ten eerste gebruikte Kieskompas in 2017 andere vragen dan in 2021; de vergelijking tussen politieke oriëntaties tussen de twee verkiezingen is daarom niet perfect. Ten tweede blijft de sociaalculturele dimensie een moeilijke om te meten.⁶⁷ Wij moedigen hoe dan ook verder onderzoek aan op dit thema om onze uitkomsten verder te staven.

⁶ Otjes, S. (19 februari 2021). *Het Kieskompas klopt van geen kant*. <https://stukroodvlees.nl/het-kieskompas-klopt-van-geen-kant/>

⁷ Otjes, S., & Louwerse, T. (2014). Spatial models in voting advice applications. *Electoral Studies*, 36, 263-271. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2014.04.004>

Bijlage: Dataset

De volledige dataset behorend bij dit rapport is te vinden als:

Voorn, B. (2021). *Dataset: De politieke oriëntatie van Nederlandse gemeenten, 2021*. Nijmegen: Radboud Universiteit. <http://www.doi.org/10.13140/RG.2.2.17204.99202>